

HANNA ELOMAA

Kirjailijat ja esikaupunki

1900-luvun alkupuolen
Kauniainen paikkojen
välisissä suhdhierarkioissa

Vuonna 1906 perustettu Kauniaisten huvilayhdyskunta muodostui ensimmäisinä vuosikymmeninä merkittäväksi suomenruotsalaisen kirjallisuuden ja taiteen keskittymäksi. Hanna Elomaa tarkastelee Kauniaisten menneisyyttä taiteilija- ja kirjailijayhteisönä ja syitä, joiden vuoksi tuo menneisyys on usein unohdettu. Ne liittyvät olennaisesti paikkakunnan luonteeseen esikaupunkina, jollaisilla ei yleensä nähty suurta itsenäistä merkitystä.

■ Kauniainen erosi muista Helsingin ympäristöön viime vuosisadan alussa syntyneistä, hyvin toimeentulevan väen suosimista huvilaesikaupungeista siinä, että taiteilijoiden ja etenkin kirjailijoiden osuus asukaskunnasta oli poikkeuksellisen suuri. Keskityn tarkastelussani nimenomaan kirjailijoihin, jotka olivat taiteellisten ammattien harjoittajista suurin ja myös nimekkäimmäksi muodostunut ryhmä. Sanottiinkin, että suomenruotsalainen kirjailija, joka ei asunut Kauniaisissa, oli poikkeus säännöstä.

Tarkastelen artikkelissani Kauniaisten kirjailijayhteisön muotoutumista ja sen merkityksiä siellä asuneille kirjailijoille.¹ Siihen, miten niin monet kirjailijat tulivat asettuneeksi samalle paikkakunnalle, vaikuttivat paljon eri yhteyksissä syntyneet kontaktit ja ihmissuhteiden verkostot. Lisäksi Kauniaisten vetovoima on liitettävissä kahteen erillaiseen kontekstiin: toisaalta taiteilijayhdyskuntiin ja -siirtokuntiin, toisaalta puutarhakaupunki-ideologiaan pohjautuneisiin esikaupunkeihin. Myös kirjailijoiden Kauniaisille antamiin merkityksiin vaikuttivat molemmat kontekstit, ja niiden kautta paikka-

kunta sai merkityksiä suhteessa moniin muihinkin paikkoihin. Lähteenä olen käyttänyt kirjailijoiden jälkeensä jättämiä kirjeitä, heidän kirjallista tuotantoaan ja erilaista haastatteluaineistoa.

Huvilaesikaupungin vetovoima

Kauniaisten ja useimpien muiden 1900-luvun alussa perustettujen huvilayhdyskuntien synnyn teki mahdolliseksi rautatieverkkoston laajeneminen, jonka myötä kaupunkilaiset saattoivat sekä muuttaa asumaan luonnonläheiseen ympäristöön että käydä melko vaivattomasti töissä pääkaupungissa. Syntyi osakeyhtiömuotoisia maanhankintayhtiöitä, Kauniaisiiin AB Grankulla. Sittenmin Kauniainen sai taajaväkisen yhdyskunnan statuksen, ja vuonna 1920 siitä tuli kauppa. Hallinnollisesta itsenäisyydestään huolimatta se oli selkeässä esikaupunkisuhteessa Helsinkiin. Vuosikymmenien ajan paikkakunta tunnettiin vain ruotsinkielisellä nimellään Grankulla, ja suomenkielinen nimi Kauniainen vakiintui hitaasti. Viralliseen käyttöön se tuli vasta vuonna 1949.²

Kauniainen on liitettävissä kansainvälisiin kaupunkisuunnittelun virtauksiin ja puutarhakaupunki-ideologiaan. Suomenkin kasvavan pääkaupungin vauraan väestön parissa alkoi 1900-luvun alussa esiintyä kaipausta kaupungin ahtaudesta terveellisempään ja luonnonläheisempään ympäristöön, ja tuohon kaipuuseen vastasi ja sitä ruokki puutarhakaupunkiajattelu. Käytännössä se toteutui niin Suomessa kuin muuallakin pääosin Kauniaisten kaltaisina ylempien yhteiskuntaluokkien asuttamina huvilayhdyskuntina, joita voidaan nimittää puutarhaesikaupungeiksi – ei siis alkuperäisen ideologian mukaisina omavaraisina ja sosiaalisesti reformistisina puutarhakaupunkeina.³ Kirjailijoita vetivät Kauniaisissa puo-

1. Muiden muassa Elmer Diktonius, Rabbe Enckell, Mikael Lybeck, Arvid Mörne, Parlandin veljekset ja Eva Wichman.

2. Jaana af Hällström (2006) *Grankulla 1906–2006 Kauniainen. Lajinsa viimeinen*, Jyväskylä: Gummerus, 21–40, 75.

3. Riitta Nikula (1988) 'Kaupunkisuunnittelu ja puutarhakaupungit', teoksessa Terttu Larma, Jukka Erävuori, Clara Palmgren, Stefan Stenberg, Henrik Vaernerberg (toim.) *Asuminen ennen ja nyt. Kauniaisten*

leensa osittain samat syyt kuin muitakin puutarhaesikaupunkiin asettuneita ihmisiä: se tarjosi rauhallisen ja luonnonläheisen ympäristön, jossa etenkin lapsiperheet viihtyivät. Luonnonrauha oli myös rauhaa kirjoittamiselle.

Kauniaisten perustaminen on nähtävissä myös reaktionä 1900-luvun alun Suomen sosiaaliin ja kielellisiin konflikteihin. Se oli ruotsinkielisen sivistyneistön itselleen luoma, sosiaalisesti ja kielellisesti eriytynyt saareke, joka oli syntynyt jossain määrin reaktionä Helsingin suomenkielistymiselle ja työväestön esiinmarssille.⁴ Kauniainen oli lähes täysin ruotsinkielinen, ja sinne perustettiin oma ruotsinkielinen yhteiskoulu. Paikkakunnan varhaisista vaikuttajista monet olivat sitoutuneet ruotsin kieleen ja vahvistuvaan ruotsalaisuusliikkeeseen, mm. osakeyhtiön perustaja Janne Thurman ja yhteiskoulun rehtori Magnus Hagelstam. Ystävyyt ja sukulaisuus heidän kanssaan veti paikkakunnalle sen ensimmäisiä kirjailija-asukkaita, Mikael Lybeckin ja Arvid Mörnen.⁵ Ruotsin kielellä kirjoittavalle kirjailijalle omankielinen yhdyskunta oli luonteva asuinpaikka.

Huvilayhdyskuntien asukaskunta muotoutui pitkälti sosiaalisten verkostojen kautta, kun tuttavat houkuttelivat toisiaan asumaan samalle alueelle. Näin ne saivat kukin oman leimansa, Kulosaari muita yläluokkaisemman, Kauniainen sivistyneen ja edistyksellisen.⁶ Edistykselliseen leimaan vaikuttivat Kauniaisten yhteiskoulun uudenaikaisina pidetyt opetusmenetelmät. Paikkakunta oli kiinnostavan paradoksaalisesti toisaalta ruotsinkielisen sivistyneistön sulkeutuva saareke, toisaalta monessa suhteessa kosmopoliittinen ja suvaitsevainen. Suomenkielisten osuus oli pieni, mutta muiden kansallisuuksien edustajia oli suhteellisesti melko paljon etenkin 1920-luvulla, jolloin Venäjän vallankumous synnytti suuria pakolaisvirtoja. Muualta tulleille ruotsin kieli oli suomea helpommin omaksuttava ja suomenruotsalaiset jo vähemmistöasemansa vuoksi usein suomenkielistä enemmistöä suvaitsevampia.⁷ Osalla Kauniaisten kirjailijoistakin (Parlandin veljekset, Tito Colliander) oli emigranttitausta.

Kirjailijoita houkuttelivat Kauniaisiin alkuvaiheessa sen puutarhakaupunkimaiset piirteet. Muuttoliikkeeseen vaikuttivat myös asuntomarkkinat. Paikkakunnan ensimmäiset kirjailija-asukkaat olivat melko vakavaraaisia huvilanomistajia, mutta vuosien kuluessa monissa huviloissa vapautui edullisia vuokra-asuntoja, mikä mahdollisti pienituloistenkin kirjailijoiden asettumisen Kauniaisiin ja kirjailijayhteisön laajenemisen. 1920-luvun lopulta alkaen kirjailijat alkoivat yhä vahvemmin vetää paikkakunnalle toinen toisiaan, ja 1930-luvun lama oli omiaan lisäämään sieltä löytyvien edullisten vuokra-asuntojen vetovoimaa.

Yhdellä vuokraisännällä oli suuri vaikutus kirjailijayhteisön muotoutumiselle. Originelliksi luonnehdittu kirjailija ja filosofian tohtori Nino Runeberg omisti suuren huvilan ja tarjosi asuinpaikan mm. Parlandin emigranttiperheelle ja vävyllään Rabbe Enckellille. Rabbe Enckellin asettumisesta Kauniaisiin vuonna 1927 alkoi paikkakunnan kehitys suomenruotsalaisen modernismin keskuspaikaksi. Sinne alkoi muodostua uusi, nuorempi kirjailijasukupolvi. Rabbe ja Heidi Enckellin kodista tuli Kauniaisten kirjallisen elämän tärkeä keskus, ja he houkuttelivat naapureikseen myös Elmer Diktoniuksen ja Rabben veljen, kriitikko ja kirjallisuudentutkija Olof Enckellin. Kauniaisiin asettuivat 1930- ja 1940-luvulla myös Ralf Parlandin vaimo Eva Wichman, kirjoittava

huvilakulttuuria, Kauniainen: Kauniaisten kaupunki, 16.

4. Clara Palmgren (1995) *Rumsfunktion och sambällsförändring. Bostadskulturen i Grankulla under 1900-talet*, Åbo Akademi: avhandlingen pro gradu i nordisk etnologi, 22; Laura Kolbe (1988) *Kulosaari: unelma paremmasta tulevaisuudesta*, Helsinki: Kulosaaren kotiseuturahaston säätö, 19–20, 36.

5. Thurman ja Lybeck olivat opiskelutovereita, ja Magnus Hagelstam oli Arvid Mörnen vaimon Signen veli.

6. Ks. esim. Kolbe (1988), 228–232.

7. Esimerkiksi venäläisten emigranttien lapset kävivät tämän vuoksi usein ruotsinkielistä koulua ja pitemmän päälle ruotsinkielistyivät. Ks. Pekka Nevalainen (1999) *Viskoi kuin luoja kerjäläistä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939*, Helsinki: SKS, 170, 276–277. Näin kävi myös Kauniaisiin asettuneen Parlandin perheen pojille.

politiikko Atos Wirtanen sekä Tito Collander ja hänen kuvataiteilijavaimonsa Ina.

Kirjailijayhteisö tilassa ja ajassa

1930-luvun Kauniaista voi jo nimittää kirjailijayhteisöksi. Silloin paikkakunnalla asui monia saman kirjallisen ryhmittymän edustajia, modernisteja, jotka olivat ystäviä keskenään. Kauniainen rinnastuukin monessa suhteessa eurooppalaisiin taiteilijasiirtokuntiin, joiden perustaminen muodostui 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa suoranaiseksi muoti-ilmiöksi etenkin kuvataiteilijoiden keskuudessa (esim. Tanskan Skagen). Taiteilijat ”palasivat luontoon” maalaamaan luontoaiheita ja paikallista kansaa, ja yhdyskunta tarjosi taiteilijoille innostavaa, samanmielistä seuraa. Maaseudun taiteilijasiirtokunnatkin liittyvät rautatieverkoston laajenemiseen: luonnon keskelle hakeuduttiin yleensä ”syrjäisiin” paikkoihin, jotka olivat tulleet saavutettaville rautatien ansiosta.

Suomesta voidaan mainita ahvenanmaalainen Önningebyn taiteilijayhdyskunta, joka muodostui Victor Westerholmin ympärille. Muuten taiteilijoiden yhteen liittyminen pysyi maassamme pienimuotoisempana, vaikka esimerkiksi Tuusulanjärven ympäristö tunnetaankin taiteilijoiden asuinpaikkana. Ruotsinkielisten taiteilijoiden ja kirjailijoiden esikaupunki Kauniainen ei ollut varsinaisen 1800-luvun lopun mallin mukainen taiteilijasiirtokunta, joka olisi sellaiseksi perustettu ja joka olisi mielletty taiteilijoiden yhteenliittymäksi. 1920- ja 1930-luvulla varsinaisten taiteilijasiirtokuntien aika alkoikin olla jo ohi. Kirjailijat kuitenkin tiedostivat paikkakunnan kirjallisen luonteen, ja heidän keskuudessaan oli olemassa tiettyä yhteisöllisyyttä.

Monet kirjailijoiden väliset ystävyyssuhteet olivat syntyneet jo aiemmin, Helsingissä ja osittain Pariisissa asti, eli paikkakunta ei synnyttänyt niitä vaan päinvastoin, ystävyys johti yhteiseen asuinpaikkaan. Keskinäinen yhteenkuuluvuuden tunne perustui alun perin enemmän samanmielisyyteen kirjallisuudessa kuin yhteiseen kotipaikkaan. Mutta ajan kuluessa paikkakunnan sisällä syntyi myös uusia kytkentöjä: ihmis-

suhteiden tiivistymisiä ja toisaalta myös hajoamisia, ja laajemminkin ruotsinkieliseen kirjallisuuselämään ja ns. suomenruotsalaiseen modernismiin säteilleitä vuorovaikutussuhteita.

Taiteellisten ammattien harjoittajien taipumus vetää toisiaan puoleensa oli osa laajempaa tilassa tapahtunutta sosiaalista eriytymistä. Ihmiset hakeutuivat mielellään asumaan itsensä kaltaisten naapureiden keskelle. ”Eri ryhmät kenties hakeutuivat toistensa yhteyteen ja kävikin niin, että yhdyskunnan itäosissa asui taiteilijoita, länsipuolella virkamiehiä ja eteläisessä osassa vähän kaikkia.”⁸ Taiteilijuus taiteenlajista riippumatta koettiin jossain määrin yhdistäväksi tekijäksi, ja toisilleen aiemmin tuntemattomat taiteilijat tutustuivat naapuruuden ja yhteisen ammatin myötä. Kauniaisissa asui vuosien kuluessa myös monia kuvataiteilijoita ja muiden taiteenlajien edustajia, mm. Felix Nylund, Marcus Collin ja Sven Grönvall, ja ystävyyssuhteita syntyi yli taiteenlajien rajojen etenkin keskenään samanikäisten taiteilijoiden välille.

Entä kirjailijoiden ja taiteilijoiden suhde muihin paikkakuntalaisiin? Asiaa muistelleet ovat olleet melko yksimielisiä siitä, että Kauniaisissa oli vuosien kuluessa ”totuttu” taiteellisten ammattien harjoittajiin. Ajan kuluessa suhteet näyttävät kuitenkin hie-man muuttuneen. Taiteilijoiden määrän kasvaessa ja heidän keskinäisen yhteisöllisyytensä lisääntyessä etäisyys muihin paikkakuntalaisiin kasvoi. Vanhemman sukupolven kirjailijat (Lybeck, Mörne ja Runeberg) olivat perheineen olleet melko kiinteästi mukana paikallisessa sosiaalisessa kanssakäymisessä ja seuraelämässä. Viimeistään 1930-luvulla entiset, paikkakuntalaisia yhdistäneet ja vakiintuneet porvarilliset seurustelumuodot olivat kuitenkin menettäneet suuren osan merkityksestään. Taiteilijat puolestaan muodostivat entistä selvemmin oman, muista kauniaislaisista ”boheemiu-

8. Karl-Erik Hagner (1988) 'Kaakeliuuneja ja puutarhakaivoja', teoksessa Terttu Larma, Jukka Erävuori, Clara Palmgren, Stefan Stenberg, Henrik Vaernerberg (toim.) *Asuminen ennen ja nyt. Kauniaisien buvilakulttuuria*, Kauniainen: Kauniaisten kaupunki, 29.

dellaan” erottuneen ryhmänsä, vaikka heitä ”suvaittiinkin”.⁹

Taiteilijayhteisöihin ovat kiinteästi liittyneet mielikuvat värikkäästä ”taiteilijaelämästä”. Taiteilija ja kirjailija olivat ammatteja, joihin liitetyt romanttiset myytit jatkoivat elämäänsä myös modernismin aikakaudella. Ympäristössä, jossa asui heitä paljon, oli epäilemättä helpompi elää porvarillisen yhteiskunnan normeista piittaamatonta ”taiteilijaelämää”. Kauniaisissa taiteilijaelämä tarkoitti ennen kaikkea uskallusta keskittyä taiteelliseen työhön taloudellisten puitteiden kustannuksella. Huviloista löytyneissä edullisissa vuokra-asunnoissa oli mahdollista elää vähävaraisena ja jossain määrin irrallaan porvarillisen elämän puitteista, kun naapureina oli ihmisiä jotka jakoivat pitkälti samat näkemykset kirjallisuudesta ja hyvästä elämästä. Syntyi ilmapiiri, jossa ”kaikki” kirjoittivat. Kauniaislaisten kirjailijoiden esimerkki vaikutti myöhempiinkin sukupolviin, ja he ovat esimerkiksi Göran Schildtille symboloineet taiteilijoiden uutta vapautumista porvarillisen yhteiskunnan normeista.¹⁰

Kirjailijat elivät Kauniaisissa suhteessa paikkaan, toisiinsa ja muihin paikkakuntalaisiin – mutta myös suhteessa muuhun maailmaan. Maantieteilijä Doreen Massey on puhunut aika-tilasta (*time-space*), jossa historia ja maantiede ovat samanaikaisesti läsnä. Massey on korostanut, että tila ei ole vain historiallisen tapahtumisen staattinen näyttämö. Tila on dynaamista, ja siinä tapahtuvat prosessit ovat osittain tilan itsensä tuottamia. Yksittäisen paikan ainutkertaisuus, jota voidaan kutsua sen identiteetiksi, muodostuu toisaalta paikassa esiintyvien sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden erityisyydestä, toisaalta siitä, kuinka tuossa paikassa risteävät suhteet tuottavat *uusia* sosiaalisia ilmiöitä. Suhteet saavat aikaan uusia suhteita, mikä tekee paikoista ja niiden identiteeteistä dynaamisia ja lukkoon lyömättömiä. Lisäksi osa noista vuorovaikutussuhteista ulottuu aina kyseistä paikkaa laajemmalle, mikä tekee paikoista ”huokoisia” ja toisiinsa liittyviä: myös ulkopuolinen maailma on läsnä jokaisessa yksittäisessä paikassa.¹¹

Kauniaisissakin kehittyi suhteita, joilla oli vaikutusta kauas paikkakunnan ulkopuolelle. Yhteisellä asuinpaikalla oli kirjallisia vaikutuksia. Läheinen naapuruussuhde merkitsi paitsi arkisia kohtaamisia ja ajoittaisia yhteisiä illanviettoja myös kirjallisia kontakteja ja vaikutteiden vaihtoa. Jos kirjailijoiden väliset suhteet olivat alun perin muodostuneet ruotsinkielisen kirjallisuuselämän kautta, paikkakunnan sisällä suuri vaikutus oli perheiden keskinäisellä kanssakäymisellä. Naiset olivat tärkeitä ystävyysuhteiden ylläpitäjiä, ja Rabbe Enckellin vaimo Heidi (o.s. Runeberg) oli kirjallisen elämän näkyvä keskushenkilö, vaikka hän ei itse kirjoittanutkaan.¹²

Kauniaisissa on havaittavissa omaa, paikkakunnan sisäistä kirjallisten sukupolvien muodostumista ja vuorovaikutusta. Nuoremman, laajasti katsoen modernistisen kirjailijasukupolven sisällä syntyi eräänlainen mestari-kisälli-oppipoika-jatkumo, Elmer Diktoniuksesta Rabbe Enckellin kautta Oscar ja Ralf Parlandiin.¹³ Kirjalliset sukupolvet muotoutuivat konkreettisesti tilassa, naapuruuden myötä, ja vaikuttivat koko maamme ruotsinkielisen kirjallisuuden kehitykseen.

Taiteilijat ja paikkamyytit

Nimenomaan taiteilijoiden asuinpaikkoihin on usein liitetty poikkeuksellisen vahvoja mielikuvia, jopa myyttejä. Sosiologi Rob

9. Muutoksen sosiaalisessa kanssakäymisessä huomasi nuoruudessaan esimerkiksi Rabbe ja Heidi Enckellin tytär Birgitta. Keskustelu Birgitta Parlandin kanssa 26.5.2008.

10. Göran Schildt (1995) *Lainasiivvin: nuoruudenmuistelmät*, Helsinki: Otava, 45. Kirjallisuuden leimaamasta ilmapiiristä esim. Oscar Parland (2003) *Flanellkostym och farsans käpp*, red. Oliver Parland & Monica Parland, Helsingfors: Schildts, 129.

11. Doreen Massey (2008), *Samanaikainen tila*, toim. Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen & Jarno Valkonen, Tampere: Vastapaino, 146–147, 199–200.

12. Heidi Enckell (s. 1902) oli Nino Runebergin tytär. Erottuaan Rabbe Enckellistä vuonna 1941 hän avioitui Oscar Parlandin kanssa. Hän toimi kirjastonhoitajana ja kirjallisuuskriitikkona.

13. Ajatuksen sukupolvittain toistuvista mestari-kisälli-oppipoika-ketjuista on esittänyt Matti Virtanen. Matti Virtanen (2001) *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*, Helsinki: SKS.

Shields onkin puhunut ns. paikkamyyteistä. Hänen mukaansa paikkoihin liitetyt mielikuvat ovat enemmän tai vähemmän yleisesti jaettuja kommunikaation välineitä, ja niistä kestävimmit kiteytyvät ns. paikkamyyteiksi. Ne ovat kollektiivisesti jaettuja ja painavat leimansa yksityisiinkin kokemuksiin. Paikkamyytit ovat vahvoja merkitysrakenteita, jotka voivat ohjata ihmisten ajattelua silloinkin, kun todellisuus ei enää vastaa myyttiä. Nekään eivät ole pysyviä, vaan ne voivat muuttua, ja eri ryhmät voivat liittää samaan paikkaan vastakkaisia myyttejä.¹⁴ Kauniaiisiin on menneinä vuosikymmeninä liitetty varsin erilaisia mielikuvia kuin nykyään. Paikkakunta, joka nykyään tunnetaan varakkaiden veroparatiisina, on 1900-luvun alussa ollut pieni kulttuurinen keidas. Mutta silloinkaan siitä ei välttämättä juuri puhuttu sellaisena.

Eurooppalaisia taiteilijasiirtokuntia tutkinut Nina Lübbren on korostanut, että myytit olivat pitkälti taiteilijoiden omia, aktiivisia, osin tiedostamatta syntyneitä mutta syvästi koettuja luomuksia. Hän on pitänyt mielenkiintoisena nimenomaan myytin ja ”todellisuuden” keskinäistä suhdetta ja vuorovaikutusta. Taiteilijoiden asuttamalla, aiemmin melko tuntemattomilla paikkakunnilla juuri taiteilijat olivat se ihmisryhmä, jonka näkemykset paikasta saivat julkisuutta ja jota alettiin pitää ”totena”. Taiteilijoiden paikkamyytit kiteytyivät vähitellen yhteisesti jaetuiksi näkemisen, kuvaamisen ja aiheenvalinnan tavoiksi. Paikkamyytit olivat Lübbrenin mukaan eräänlaisia moduuleja, jotka voitiin liittää moniin erilaisiin kansainvälisiin, kansallisiin ja paikallisiin paikkamytologioihin, kuten nationalismiin.¹⁵

Ainakin Elmer Diktoniuksella oli paikkakunnalle muuttaessaan pyrkimystä myytinrakentamiseen, kun hän kirjoitti sen ”henkivän kirjallisuutta”. Hän pyrki kirjeissään antamaan Kauniaisille merkityksiä kirjallisuuspaikkakuntana. Myöhemmin kuva muuttui ristiriitaisemmaksi. Pitemmän päälle Diktonius ja muut kauniaislaiset kirjailijat eivät tunnu pitäneen kotipaikkaansa erityisen merkittävänä ja mielenkiintoisena, ja esimerkiksi Diktoniuksen mielestä se oli ”ett närbeläget behagligt ingenting”.¹⁶ Tai-

teilijasiirtokuntiinkin saatettiin ajoittain suhtautua ristiriitaisesti, mutta toisin kuin niihin, Kauniaiisiin ei ylipäätään liitetty kovin vahvoja merkityksiä.

Kirjailijoiden teoksissa Kauniainen esiintyy harvoin, silloin yleensä tavalla tai toisella omaelämäkerrallisten tekstien näyttämönä, jolla ei ole itsenäistä merkitystä ja jota ei juuri pidetä omaa kuvaustaan ansaitsevana. Esimerkiksi Rabbe Enckellin teoksissa *Ett porträtt ja Landskapet med den dubbla skuggan* kirjoittajan rakastetun kotipaikka on ”pieni kauppa vailla huvituksia”, jossa voi viettää hiljaista ja syrjään vetäytyntä elämää.

ett undanskynt samhälle, för vilket ingenting annat var karaktäristiskt än de höga backarna som lockade velocipedåkare att skrämra livet ur försiktiga fotgångare och åter dessa att i sin tur i uppförsbacken begagna sig av tillfället till en välbehöglig vila och hejda alla som hade bråttom till tåget, för att få sig en åträdd pratstund.¹⁷

Taiteilijasiirtokunnille on Nina Lübbrenin mukaan ollut ominaista oman paikkakunnan luonnon ja ihmisten näkeminen kyseiseen paikkaan liitettyjen ja taiteessa ilmaistujen mytologioiden kautta, erityisinä ja ainutlaatuisina.¹⁸ Kauniainen jäi vaille tällaista mytologisointia. Sen ympäristö ja ”kansat” eivät olleetkaan sellaisia, joita olisi

14. Rob Shields (1991) *Places on the Margin. Alternative Geographies of Modernity*, London and New York: Routledge, 60–65.

15. Nina Lübbren (2001) *Rural artists' colonies in Europe 1870–1910*, Manchester: Manchester University Press, 116–118, 136–140.

16. Elmer Diktoniuksen kirje D. Sprengelille 20.8.1937. Svenska Litteratursällskapet i Finland: Historiska och litteraturhistoriska arkivet, SLSA 568.III.21.

17. ”syrjäinen yhdyskunta, jossa ei ollut muuta erityisen luonteenomaista kuin korkeat mäet, jotka houkuttelivat polkupyöräilijöitä säilyttämään varovaisia jalankulkijoita hengiltä ja näitä puolestaan ylämäessä käyttämään hyväkseen tilaisuutta tervetulleeseen lepoon ja junalle kiirehtivien pysäyttämiseen kaivatun juttutuokion toivossa.” Rabbe Enckell (1958) *Landskapet med den dubbla skuggan. Ungdomsprosa 1928–1937*, Tammerfors: Söderströms, 162, 210–211.

18. Lübbren (2001) 115–143.

taiteessa totuttu pitämään otollisina kuvauksen kohteina: sen luonto ei ollut varsinaista maaseutua, erämaasta puhumattakaan, ja sen asukkaat olivat ”epäeksoottisia” keski- ja ylempien luokkien edustajia. Myöskään mukaansatempaavaa kaupunkikulttuuria ei löytynyt Kauniaisista.

Paeta taivaasta,
tulla ajetuksi helvetistä,
asettua sitten Kauniaisiiin
– voilä!¹⁹

Ironisen ja lakonisen ilmaisun mestarin Henry Parlandin kynästä tullutta runokattelmaa voi tuskin tulkita niin, että Kauniainen olisi ollut helvettiäkin pahempi paikka. Pikemminkin se edustaa jotakin banaalia ja mitätöntä. Esikaupunki ei oikein tuntunut vakavasti otettavan boheemitaiteilijan habitukseen kuuluvalla asuinpaikalta. Rob Shields²⁰ on kirjoittanut, että ihmiset osallistuvat tiettyihin paikkaan liittyviin diskursseihin osoittaakseen ”sisäpiirin statustaan” itselleen tärkeissä ryhmissä ja yhteisöissä. Ryhmillä on omat tapansa tyyppitellä paikkoja ja alueita. Taiteilijapiirin diskurssiin ei juuri kuulunut esikaupunkielämän ihailu. Esikaupunkien väheksyntä oli lisäksi tapa erottautua niiden ”porvarillisesta” asukunnasta ja näin vahvistaa omaa identiteettiä taiteilijana.

Perustamisensa aikoihin Kauniainen oli ollut edistyksellisille ihmisille rakennettu edistyksellinen yhdyskunta. Esikaupungit olivat oikeastaan liikkuvuuteen perustuvan modernin yhteiskunnan liikkuvinta osaa, sillä ne olivat täysin uudisrakentamisen tulosta. Ne olivat alkuaikoinaan historiattomia paikkoja, mikä olisi voinut vedota modernistiseen kirjailijaan. Kauniaislaisille kirjailijoille se tuntuu näyttäneen pikemminkin merkityksettömyytenä.

Jotain Kauniaisien edistyksellisestä maineesta lienee ollut jäljellä vielä 1930-luvullakin, jolloin paikkakunnalla asui määrällisesti eniten kirjailijoita. Kuitenkin väheksyvä tapa puhua Kauniaisista vahvistui silloin. Jossain vaiheessa asennoituminen esikaupunkielämään ja ”porvarillisiin kauppaloihin” tuntuu muuttuneen, ja ne on alettu

mieltää edistyksellisen sijaan pysähtyneiksi. John Archer on todennut, että 1900-luvun alussa esikaupungit olivat jo ainakin anglosaksisissa maissa tulleet joissakin piireissä hienoisien halveksunnan kohteiksi.²¹ Tämä muutos tuntuu tapahtuneen jossain määrin Kauniaisissakin sen jälkeen, kun innokas perustamisvaihe ja ”uudisraivaajahenki” olivat jääneet taakse ja asukaskunta ja ympäristö saaneet vakiintuneen porvarillisen leiman.

Esikaupungin merkitykset ja merkityksettömyys

Suomalaiseen kirjallisuuteen on 1800-luvun lopulta lähtien kuulunut jännite (modernin) kaupungin ja (esimodernin) maaseudun välillä. Kaupungit ja kaupungistuminen on nähty toisaalta uhkaavina mutta toisaalta myös kiehtovina. Maaseutu on usein esitetty kaupungin ”aitona” ja turmeltumattomana vastakohtana.²² Esikaupunkeja, joissa kaupunki ja maaseutu kohtaavat ja tekevät kompromissin keskenään, on kuvattu vain vähän – vaikka jo 1900-luvun alussa moni kirjailija asui niissä. Esikaupungin kuvaamiselle ei oikein ollut olemassa kirjallisia malleja.

Esikaupunkien tarkoitus oli omaksua parhaat puolet sekä maaseudusta että kaupungista, mikä käytännössä merkitsi sitä että ne eivät olleet oikein kumpaakaan. Ne putosivat vastakohta-asettelujen väliin jääden hiukan epämääräisiksi. Joidenkin mielestä lopputuloksena oli jopa kaupungin ja maaseudun huonoimpien piirteiden yhdistyminen, ja esikaupunkielämän irrallisuuden katsottiin johtavan vieraantumiseen. Esikaupungit olivat lisääntyneen sosiaalisen

19. Henry Parland (1967) *Hamlet sanoi sen kauniimminkin. Kootut runot*, suom. Brita Polttila, Helsinki: WSOY, 48.

20. Shields (1991) 25. Shields tosin toteaa, että yksilöillä on usein myös diskursseista poikkeavia omakohtaisia näkemyksiä siitä, miten asiat ”todella ovat”.

21. Archer (2005) 239–240.

22. Ks. esim. Pentti Karkama (1998), 'Kaupunki kirjallisuudessa. Ongelmia ja lähtökohtia', teoksessa Kaisa Kurikka (toim.), *Paikkoja ja tiloja suomalaisessa kirjallisuudessa*, Taiteiden tutkimuksen laitos, sarja A, n:o 37, Turku: Turun yliopisto, 16–22.

ja maantieteellisen liikkuvuuden ilmauksia, jotka oli rakennettu irralleen kaupungista ja maaseudusta. Myös niissä asuneet ihmiset elivät usein individualismissaan irrallista elämää, jonka eri osa-alueet (erityisesti työ-elämä ja perhe) eivät kohdanneet toisiaan.²³

Kulttuurimaantieteessä ajatellaan, että ihmisen ja ympäristön suhde on kaksisuuntainen ja että myös tila kykenee vaikuttamaan siinä eläviin ihmisiin. Tilan avulla ja kautta on mahdollista organisoida valtasuhteita ja hierarkioita, esimerkiksi sukupuolten ja yhteiskuntaluokkien välillä. Arkiajatelussa käsitys tilan vaikutuksesta ihmiseen on usein tuottanut epäluuloa esikaupunkeja ja esikaupunkiasuntoja kohtaan: ne on nähty keskiluokkaisen yhdenmukaisuuden ilmauksina ja myös sen tuottajina. Asukkaiden sosiaalisen homogeenisyyden ja sitä heijastavan rakennetun ympäristön on epäilty tuottavan standardi-ihmisiä ja murskaavan yksilöllisen identiteetin.²⁴ Tällainen ympäristö olisi omiaan tukahduttamaan taiteilijan ominaislaadun ja luovuuden – esimerkiksi Jörn Donner on Diktonius-elämäkerrassaan liittänyt toisiinsa kirjailijan vanhenemisen ja sairastumisen ja asuinpaikan porvarillisessa kauppalassa.²⁵

Esikaupunkien arvostuksen puutteen syitä voidaan etsiä jossain määrin paikan ja sukupuolen kytkennöistä. Esikaupunkiympäristö oli suunniteltu keskiluokkaisille perheille, joiden isät matkustivat aamuisin työpaikoilleen. Kodit olivat naisten ja lasten valtakuntaa, joka sijaitsi maantieteellisestikin selkeästi erillään miesten alueesta, kaupungin keskustasta ja työpaikoista. Koti oli toki miestenkin elämässä tärkeä paikka, mutta se koettiin silti julkiseen elämänpäiriin ja työelämään verrattuna yleensä toissijaiseksi.²⁶

Useimmilla Kauniaisten miehistä oli työpaikka Helsingissä, ja monet vapaa-ajan harrastuksetkin olivat siellä. Kirjailijat kävivät Helsingissä mm. myymässä omia artikkeleita ja teoksia lehtien toimituksiin ja kustantamoihin. Siellä olivat myös ravintolat ja laajempi ”taiteilijaelämä”. Matka Helsinkiin kesti junalla 25 minuuttia, joten monet kauniallaiset viettivät melko suuren osan elämästään junassa. Jokaisella kau-

niaislaisella kirjailijalla oli omanlaisensa suhtautuminen junaan. Arvid Mörne odotti junaan syrjässä, erillään muista. Parlandin pojilla oli tapana juosta junalle, ja he tiesivät tarkkaan, missä kohdassa piti olla junan saapuessa asemalle, jotta vielä ehti kyytiin. Arka Rabbe Enckell ei mielellään matkustanut edes Helsinkiin ilman vaimoiaan Heidiä. Elmer Diktoniuksella oli tapana varata itselleen kahden hengen paikka saadakseen olla rauhassa, mitä kanssamatkustajatkin olivat oppineet kunnioittamaan.²⁷

Esikaupunkitila mahdollisti myös paikkojen sukupuolittunutta jakoa rikkovan elämänmuodon, kirjailijaisät ja -äidit jotka tekivät työtä omissa kodeissaan. Kirjailijat löysivät Kauniaisista itselleen ja työelleen sopivan ympäristön, mutta ehkä se, että heidän elämäntilanteensa esikaupunkikirjailijoina ei mahtunut käsityksiin esikaupunkilaisuudesta eikä kirjailijuudesta, esti heitä arvostamasta ympäristöään täysin rinnoin. He tekivät työtään pääosin kotonaan, mutta se ei riittänyt poistamaan heidän mielistään arvottavaa jaottelua kaupungin ja esikaupungin välillä. ”Naisten alueella”, kotona ja esikaupungissa, työskentely saattoi sen sijaan tuntua miehen maskuliinisuutta nakertavalta.

Esikaupunkien historia olisi mahdollistanut myös tulkinnan, jossa esikaupunkikoti olisi näyttäytynyt luomistyön arvokkaana näyttämönä. John Archer²⁸ on kirjoittanut, että esikaupunkien kehittyessä 1700-luvulla ajateltiin politiikan ja liike-elämän maailmojen vaativan vastapainokseen lepoa ja rauhaa. Yksilöllisyyden katsottiin määrittyvän nimenomaan yksityisyydessä, erossa julkisesta toiminnasta – hyvänä ympäristönä

23. John Archer (2005) *Architecture and Suburbia. From English Villa to American Dream House, 1690–2000*, Minneapolis/London: University of Minnesota Press, 228–257.

24. *Ibid.*, 3–5, 310.

25. Jörn Donner (2007) *Diktonius. Elämä*, Helsinki: Otava, 205, 327.

26. Doreen Massey (1994) *Space, Place and Gender*, Cambridge: Polity Press, 10–11, 185–190.

27. Esim. Elmer Diktoniuksen kirje Hjalmar Krokforsille 25.11.1940. SLSA 568.III.22.

28. Archer (2005) 149.

siihen pidettiin nimenomaan esikaupunkia. Esikaupungin yksityisyys ja rauha olisi tämän näkemyksen mukaan sopinut erinomaaisesti luovien ammattien harjoittajille. Kauniaislaiset kirjailijat tiedostivat tämän, mutta pitkän päälle se ei kuitenkaan tuntunut riittävän.

Kirjailijoilla on usein ollut tapana matkustaa jonnekin ”pois” kirjoittamaan teoksiaan. Kirjoittamiseen on katsottu tarvittavan rauhaa, yksinäisyyttä ja jonkinlaista irtiottoa arjesta. Esimerkiksi Tito Colliander kirjoitti 1930–1940-luvun teoksensa eristäytyneenä muusta maailmasta mm. Kuokkalla, ja vanhempana hän matkusti Venetsiaan kirjoittamaan.²⁹

Kauniainen toimi siellä asuneille kirjailijoille käytännöllisenä irtiottona Helsingin elämästä, paikkana jossa saattoi työskennellä suhteellisen rauhassa, vaikka matkustamiseen liittyvä vapauden tunne puuttuikin. Se oli kirjoittamisen näyttämönä tavallaan irrallaan todellisuudesta. Esikaupungissa oltiin ”poissa”, vaikka siihen ei liittynyt samaa romanttista hohdetta kuin vaikkapa ulkomaille matkustamiseen tai taiteilijasiirtokuntiin. Mutta poissaolokin sai merkityksensä sen kautta, mistä oltiin poissa, eli Helsingin. Ja sieltäkin haluttiin välillä pois, muihin merkityksellisiin paikkoihin.

Kauniainen paikkojen välisten suhteiden hierarkioissa

Esikaupunkina Kauniainen oli osa laajempaa paikkojen välisten suhteiden verkostoa. Esikaupungit määrittävät aina muiden paikkojen kautta, eikä niillä oikeastaan ole itsenäistä merkitystä ilman suurempaa keskustaa. Kauniaisiin oli yleensä muutettu Helsingistä, ja kiinteät yhteydet pääkaupunkiin säilyivät muuton jälkeenkin.

Kauniaisiin asettuneita kirjailijoita yhdisti se, että lähes kaikki olivat kotoisin melko kaukaa pääkaupunkiseudulta. He olivat päätyneet sinne muualta Suomesta, osa Venäjän puoleltakin. Helsingin vetovoimaan keskuksena oli vetänyt heidät sinne, ja esikaupunki oli seuraava etappi. He olivat mukana 1900-luvun alun muuttoliikkeessä muualta Suomesta pääkaupunkiin ja kaupungistumiskehityksen uudessa vai-

heessa, esikaupungistumisessa. Esikaupunkiin oli silloinkin helpointa päätyä niiden, jotka olivat muuttaneet pääkaupunkiseudulle muualta Suomesta. Helsinki oli monille koulu- ja opiskelukaupunki, josta perheen perustamisen myötä oli hakeuduttu rauhallisempaan ympäristöön.

Vaikka Kauniainen sijaitsi luonnonläheisessä ympäristössä, siellä asuneet kirjailijat näyttävät pitäneen kotipaikkaansa loppujen lopuksi enemmän kaupunkina kuin maaseutuna. Kauniaisissa vietettiin talvet ja tehtiin työtä, mutta kesää oli yleistä viettä sivistyneistön tapakulttuurin mukaisesti jossain ”oikealla” maaseudulla. Vaikka luonto oli Kauniaisissa periaatteessa lähellä, käytännössä elettiin sivilisaation keskellä. Esimerkiksi Elmer Diktoniukselle oikeaa maaseutua edusti Nurmijärvi, josta hän kesän loppuessa enemmän tai vähemmän mielellään palasi ”kulttuuriin” eli Kauniaisiin.³⁰

Kauniaislaisia kirjailijoita yhdisti toisiinsa se, että kullakin oli jokin tärkeä ja rakas paikka, joka usein oli pääkaupunkiseudun arkista asuinympäristöä merkityksellisempi. Syvempi kokemus kotiseudusta liittyi yleensä lapsuuden kotiseutuun tai vaihtoehtoisesti (lapsuudesta tuttuihin) kesänviettopaikkoihin. Syvempi kiinnostus omaa kotiseutua kohtaan ja tietoinen kotiseurakkaus syntyvätkin helpommin tilanteissa, joissa ihminen ei enää ole olosuhteiden pakosta sidottu kotipaikkaansa, vaan liikkuvuus ja paikkakunnalta toiselle muuttaminen yleistyvät. Usein kotiseurakkaus kohdistuu entiseen kotiseutuun, ei paikkakuntaan, jossa henkilö sillä hetkellä asuu. Silloin kotiseurakkauteen liittyy nostalgia.³¹ Jos Kauniainen sijaitsi ns. sivistyksen parissa,

29. Sirpa Tuuva (1998) ”Venetsia. Mielenmaisema Tito Collianderin muistelmasarjassa”, teoksessa Kaisa Kurikka (toim.), *Paikkoja ja tiloja suomalaisessa kirjallisuudessa*, Taiteiden tutkimuksen laitos, sarja A, n:o 37, Turku: Turun yliopisto.

30. Elmer Diktoniuksen kirje Eyvind Johnsonille 11.10.1935. SLSA 568.III.20.

31. Ks. Hanna Elomaa (2006) *Idylliä etsimässä. Identifikaatiot ja itseymmärrys tammisaarelaisessa sivistyneistöperheessä 1880-luvulta 1930-luvulle*, Turku: k&h, 251–332.

niin ”henkiset kotiseudut” olivat maaseutua ja luontoa, ja niihin liitettiin romantiikkaa ja nostalgiaa. Esikaupungin asukkaiden elämässä paikat näyttävät liittyneen toisiinsa logiikalla, joka oli yhteisesti jaettu.

Rob Shields on kehittänyt ns. *sosiaalisen spatialisaation* teoriaa, jonka avulla on mahdollista analysoida havainnollisesti tilan ja paikan merkitystä yksilöille ja yhteisöille. Hän näkee sosiaalisen spatialisaation oikeastaan kaikkialle ulottuvana todellisuuden rakennetekijänä. Sosiaaliset suhteet saavat ilmauksensa myös tilassa, ihmisten konkreettisesti ympäristössä, ja vastavuoroisesti tila myös tuottaa ja uusintaa noita sosiaalisia suhteita. Sosiaalinen spatialisaatio luo käytännöllisiä paradigmoja: enemmän tai vähemmän johdonmukaisia ajattelumalleja, jotka ohjaavat ihmisten toimintaa ja käytäntöjä. Pikemmin kuin rakenne, se on funktio, joka määrittelee ihmisten toimintaa tilassa. Paikat määritellään tiettyjä toimintoja varten, ja ne saavat erilaisia sosiaalisia ja symbolisia merkityksiä.³²

Shields katsoo, että paikkamyytit toisiinsa liittyneinä muodostavat systeemin, joka perustuu niiden keskinäisiin eroihin ja jossa paikkoja määritellään toisiaan vasten. Vähitellen paikoille muodostuu oma historiansa ja maineensa, ja vuorovaikutuksessa muiden paikkojen kanssa niihin liitetään erilaisia merkityksiä ja mielikuvia. Näin muodostuu eri paikkojen välinen, sosiaalisesti latautunut vuorovaikutusverkosto.³³ Tämä ajatus antaa yhden avaimen Kauniaisien tarkasteluun. Huvilayhdyskunta, jonka asukkaista suurin osa on ollut muualla syntyneitä, on saanut merkityksiä nimenomaan suhteessa muihin paikkoihin, samoin kuin esikaupunki voi olla olemassa vain suhteessa kaupunkiin ja maaseutuun.

Shieldsin mukaan moderneille yhteiskunnille on ollut ominaista paikkojen määrittelyminen keskuksiksi tai marginaaleiksi (periferioiksi). Marginaaliset paikat on nähty tavalla tai toisella vastakohtaisina keskuksen kanssa, ja niiden kautta on määritelty sitä, mitä keskus *ei* ole ollut. Toisaalta marginaaleissa on muodostunut myös omia, usein vastahankaisia merkitysjärjestelmiään.³⁴ Esikaupunki oli tässäkin suhteessa

välimuoto. Kauniainen oli marginaalissa suhteessa omaan keskuspaikkaansa, Helsinkiin. Samalla se oli osa suurta muuttoliikkeiden virtaa periferioista kohti kasvavaa pääkaupunkiseudun keskusaluetta, ja lahjakkaiden kirjailijoiden keskittymänä se muodosti oman pienen kirjallisen keskuskensa. Sinne mentiin elämään ja työskentelemään omassa rauhassa, eristyksissä kaupungin melskeestä. Mutta kun riittävän moni kirjailija ja taiteilija oli päätenyt paikkakunnalle, siellä elettiinkin kulttuurin keskiossa. Siksi Kauniainen ”tarvitsi” myös omat periferiansa maaseudulla.

Syvämpiä paikkakokemuksia, romantiikkaa ja inspiraatiota haettiin etäämpää maaseudulta. Toisaalta kauniaislaiset kirjailijat pyrkivät kosmopoliittisesti kurkottamaan myös Suomen rajojen ulkopuolelle. Kiehtovia olivat toisaalta eksoottisen syrjäiset paikat, toisaalta suurkaupungit. Ruotsinkieliselle kulttuurille tärkeä marginaali oli rannikko ja saaristo, jonka suomenruotsalainen kokoomaliike (ja mm. Arvid Mörne) etenkin 1900-luvun alussa nosti edustamaan koko kieliryhmän syvimpiä arvoja ja piirteitä. Ajan ruotsinkieliseen kulttuurielämään kuului myös toinen, epätodennäköisempi marginaali: Karjalan kannas, josta moni ruotsinkielinen kirjailija oli kotoisin: Edith Södergran, Hagar Olsson sekä Kauniaisisiin asettuneet Parlandin veljekset ja Tito Colliander.

1930-luvulla Kannas huviloineen ja hiekkarantoinen muodostui tärkeäksi kesäviettopaikaksi. Kauniaislaiset kirjailijat olivat usein nähtyjä vieraita taiteilijaserkusten Ina Collianderin ja Sven Grönvallin isoäidiltään perimällä Villa Golicken huvilalla, joka sijaitsi Terijoen Kuokkalassa. Elmer Diktonius totesikin joskus sen olevan ”Kauniainen Kannaksella”. Villa Golicke muodostui kauniaislaisille kirjailijoille yhteiseksi, romanttista hohdetta saaneeksi ”taiteilijasiirtokuntamaiseksi” muistojen paikaksi – eten-

32. Shields (1991) 60–65.

33. Ibid., 60–65.

34. Ibid., 276–278.

kin sen jälkeen kun se oli toisessa maailmansodassa menetetty pysyvästi.³⁵

Kauniaisissa asuneista kirjailijoista ainakin joitakin kuvaamaan voisi käyttää nykyajan ihmisistä käytettyä termiä ”paikkapolygamisti”. On väitetty, että nykyisessä globalisoituvassa maailmassa ihmisten suhde paikkoihin muuttuu ”polygamistiseksi”, moniavioiseksi. Entisen yhteen paikkaan kohdistuvan kotiseuturakkauden, paikkamongamian, sijaan ihmiset kokevat omikseen useampia paikkoja. Liikkuva elämäntapa, siirtolaisuus ja suurkaupunkien väliset suhdetverkostot muuttavat koko ihmisen identiteettiä ja hänen tapansa hahmottaa ympäristöään. ”Paikkapolygamiä” on pidetty postmodernina ilmiönä, mutta esimerkiksi kirjallisuudentutkija P. T. Andersen on tuonut esiin, että kaunokirjallisuudessa sitä muistuttavia ilmiöitä on kuvattu jo ainakin 1900-luvun alkupuolelta asti.³⁶

Paikkapolygamian käsite antaa uuden näkökulman suomenruotsalaisten modernistien usein esiin tuotuun juurettomuuteen tai kodittomuuteen. He olivat moderneja myös suhtautumisessaan ympäristöönsä. Esikaupunki oli heille yksi tukikohta maailmassa, jossa oli useampia merkityksellisiä paikkoja. Oleminen kotonaan monessa eri paikassa ei ollut muutenkaan kovin harvinaista sivistyneistön piirissä, vaan matkustelu ja suhteet ulkomaille ovat olleet yleisiä etenkin ruotsinkielisen sivistyneistön keskuudessa, kuten myös kiintymys maaseudun kesänviettopaikkoihin. Nuorena Suomen tasavallassa vallalla oli kuitenkin nationalistinen ajattelu, johon liittyi ajatus yhdestä (suomalaisesta) kotiseudusta. Suomenkielisessä, kansallisuusajatuksen pohjalta pitkäään rakentuneessa kirjallisuudessa ”ikkunoiden avaaminen Eurooppaan” koettiin uudeksi asiaksi. Kauniaisissa asui kuitenkin kirjailijoita, joiden ikkunat olivat jo auki.³⁷

”Kell’ onni on...”

Kauniaisten aika kirjallisuuden keskittymänä kesti useita vuosikymmeniä: 1900-luvun alusta toisen maailmansodan vuosiin. Tuona aikana Kauniainen ja sen asukkaat muuttivat huomattavasti. Kauniaisissa eli myös

samaan aikaan eri-ikäisiä ja eri sukupolvia edustaneita kirjailijoita. Toisistaan erottui kaksi ryhmää: vanhemmat huvilanomistajat sekä nuorempi ”vuokralaisten sukupolvi”. ”Eri ihmisille ’sama aika’ on eri aika, koska se koetaan minuuden eri kehitysvaiheissa”, kirjoitti Karl Mannheim artikkelissaan sukupolven käsitteestä.³⁸ Mutta sama paikkakuntakin on erilainen eri ihmisille eri aikoina, eli kyse on nimenomaan Massey’n mainitsemasta tila-ajasta.

Vanhemman sukupolven Kauniainen oli erilainen kuin nuoremman sukupolven sekä siksi, että paikkakunta muuttui vuosien kuluessa että siksi, että yhtä aikaa eläessäänkin eri sukupolvet kokivat sen eri tavalla. Samankin ihmisen kokemus paikkakunnasta oli erilainen nuorena ja vanhana, sillä sekä hän itse että paikka olivat muuttuneet. Nuorista boheemeista tuli perheellisiä, ja heidän asemansa kirjailijoina vakiintui. Paikkakunnan sisällä ystävyys-suhteet tiivistyivät hajotakseen sitten osittain sotavuosien myllerryksessä, joka sai ihmiset liikkeelle.

Vanhemman polven kirjailijoille Mikael Lybeckille, Arvid Mörnelle ja Nino Runebergille Kauniainen oli paikka, jonne he jossain määrin maailmaan pettyneinä vetäytyivät viettämään melko eristäytyntä elämää – silti paikkakunnan seurustelukulttuuriin sopeutuen. Heitä nuoremmille kirjailijoille ja modernisteille paikkakunnalla asuttu aika tuntuu olleen melko onnellista. Kauniaisiiin – kuten yleensäkin esikaupunkeihin – muutettiin usein perheen perustamisen myötä, ja kirjailijaelämä oli boheemeista puolistaan huolimatta samalla lapsiperhe-elämää.

35. Ks. esim. Tuuli Reijonen (1968) *Kannaksen mo-saiikkimaailma*, Helsinki: Otava; Elmer Diktoniuksen kirje Sven Grönvallille 4.7.1937. SLSA 568.III.21.

36. Andersen mainitsee esimerkkeinä mm. Cora Sandelin ja Axel Sandemosen. Paul Thomas Andersen (2006) *Identitetens geografi. Steder I litteraturen fra Hamsun til Naipaul*, Oslo: Universitetsforlaget, 12–20. Paikkapolygamian käsite on alun perin sosiologi Ulrich Beckin kehittämä, teoksessa *Was ist Globalisierung* (1997).

37. Itse ”Ikkunat auki Eurooppaan” -iskulause on alun perin Elmer Diktoniuksen kynästä.

38. Virtanen (2001) 35.

Kauniaisiin emigrantteina tulleet Parlandin pojat löysivät sieltä koulun, jossa heitä osattiin ainakin jossain määrin tukea, ja kirjailijanaapurit tukivat heitä kirjallisissa pyrkimyksissä. Rabbe Enckellin perhe löysi Runebergin pikkuhuvilasta kodin, josta tuli Kauniaisten kirjallisen elämän sydän. Kiertolaisvuosiensa jälkeen perheen perustanut Elmer Diktoniuskin onnistui asettumaan porvarilliseen huvilayhdyskuntaan ja näyttää viihtyneen varsin hyvin kirjailijaystäviensä naapurina – vaikka hänen rauhoittumistaan onkin joskus pidetty myös lannistumisena. Raha-asioihin liittyvistä valitusviristä huolimatta Diktoniuksen Kauniaisista käsin etenkin 1930-luvulla käymästä kirjeenvaihdosta syntyy tasapainoinen ja pohjimmiltaan elämään tyytyväinen vaikutelma. Eva Wichmanille ja Ralf Parlandille Kauniaisten aika oli onnellista ja toiveikasta kirjalliselle kentälle astumisen ja perheen perustamisen aikaa, joka katkesi sodan puhkeamiseen.

Talvi- ja jatkosota muodostivat käännekohtan, joka sai ihmiset liikkeelle ja hajotti Kauniaisten kirjailijayhdyskunnan. Rabbe Enckell muutti pois avioliittonsa hajottua, Parlandin veljekset ja Eva Wichman eivät sodan jälkeen palanneet Kauniaisiin, ja Elmer Diktonius vanheni ja sairastui. Kirjailijayhteisön aika alkoi 1950-luvulla olla ohi. Yhdyskunnan hajoamiseen – kuten sen syntynkin – vaikutti myös Kauniaisten luonne esikaupunkina. Esikaupungissa asuminen oli monelle vain yksi elämänvaihe, joka

osui yhteen perheen perustamisen ja pikkulapsivaiheen kanssa. Sen jälkeisissä elämänvaiheissaan monet hakeutuivat muualle.

Kauniaisiin voisi sopia ajatus ”Kell’ onni on, se onnen kätkeköön”. Ruotsinkielisen sivistyneistön saarekkeena Kauniaisten ei tarvinnut houkutella ketään, vaan ne joille se sopi löysivät itse tiensä sinne. Ruotsinkielisyyden keskittymän ei etenkään 1930-luvun aitosuomalaisuuden ilmapiirissä kannattanut lyödä rumpua itsestään. Työrauhaa etsineillä kirjailijoilla ei myöskään ollut tarvetta korostaa kotipaikkaansa. Kauniaisissa elettiin matalalla profiililla.

Villa Golicken ja Karjalan kannaksen ympärille muodostui romantiikan hohdetta ”suomenruotsalaisen modernismin kehtona”, vaikka siellä viettivät aikaansa pitkälti samat henkilöt kuin Kauniaisissa. Menetyn Kuokkalan eksotiikkaa on ollut luonnollisempaa muistella kuin porvarillista Kauniaista – vaikka kirjailijoiden Kauniaistenkin on suurelta osin menetetty asukunnan muuttumisen ja uudisrakentamisen vuoksi. Jo kirjailijat itse antoivat kotipaikalleen matalan profiilin. Mutta Kauniaisten kirjallisen menneisyyden unohtumiseen on vaikuttanut myös siihen myöhemmin liitetty vahva paikkamytti varakkaiden veroparatiisina. Tämä varsinaisesti toisen maailmansodan jälkeen muodostunut mielikuva Kauniaisista on tehokkaasti peittänyt alleen aiemmat, monimuotoisemmat ja moniarvoisemmat mielikuvat. ■